

Monika Bruszevska-Głombiowska

Działalność Akcji Katolickiej w Gdyni jako próba rozwiązania kwestii społecznej

Zeszyty Gdyńskie nr 6, 139-147

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Monika Bruszevska-Głombiowska

Działalność Akcji Katolickiej w Gdyni jako próba rozwiązania kwestii społecznej

Akcja Katolicka była jedną z prób podjętych przez Kościół w celu uregulowania kwestii społecznej. Tematyka związana z Akcją Katolicką była popularna wśród publicystów katolickich okresu międzywojennego. Opracowania dotyczące faktografii są nadal aktualne, chociaż ich podstawowym mankamentem jest moralizatorski oraz już dziś anachroniczny język¹. Nie bez znaczenia pozostaje też fakt, iż nie są to prace w pełni obiektywne. Obecnie w związku z reaktywacją ruchu przez Jana Pawła II po 1995 roku wydano nowe opracowania, które jednak zasadniczo bazują na literaturze przedwojennej².

Wiek XIX był okresem wielkich przemian. Rozwój przemysłu wiążący się z urbanizacją i wzrostem demograficznym z jednej strony zaowocował szybkim unowocześnieniem państw, z drugiej zaś strony feudalne podziały zastąpione zostały nowymi kapitalistycznymi. Rozwarstwienie społeczne na bogatą burżuazję i pozbawiony praw ekonomicznych proletariąt, (bo o politycznych prawach rzecz jasna jeszcze nikt nie wspominał) stało się niebezpieczne dla stabilności ekip rządzących. Do XVIII w. podobne dysproporcje społeczne były mniejszym zagrożeniem, bowiem o koncepcji praw naturalnych, wśród których znajduje się równość i wolność wszystkich ludzi, dyskutowali tylko filozofowie a nie lud. Początek XIX w. przyniósł liberalizm i socjalizm, co nierozdzielnie wiązało się właśnie z rozwojem stosunków kapitalistycznych. Zarówno liberalizm z silnym laicyzmem i indywidualizmem jak i socjalizm przesiąknięty materializmem i ateizmem były zagrożeniem dla i tak nadwątlonej pozycji

¹ J. Piwowarczyk, *Akcja Katolicka wśród robotników*, [w:] *Akcja Katolicka*, pod red. K. Tomczaka, Łódź 1930; F. Machay, *Rozwiązanie sprawy społecznej w ramach Akcji Katolickiej*, Poznań 1931; S. Bross, *Akcja Katolicka według orzeczeń Stolicy Apostolskiej*, t. 1, Poznań 1929; A. Adamski, *Akcja Katolicka a duchowieństwo*, Poznań 1929; S. Bross, *Pius XI a Akcja Katolicka*, Poznań 1930; C. Kaczmarek, *Podstawy i organizacja Akcji Katolickiej*, Warszawa 1930; M. Pirożyński, *Akcja Katolicka*, Kraków 1935; E. Wojtusiak, *Socjologiczne podstawy Akcji Katolickiej*, Poznań 1934; S. Wyszyński, *Główne typy Akcji Katolickiej za granicą*, Lublin 1931.

² M. Kowalczyk, *Akcja Katolicka dzisiaj*, Ząbki 1996; W. Słomka, *Świeccy w Akcji Katolickiej*, Lublin 1996.

Kościola³. Zwłaszcza socjalizm naukowy wywierał coraz większy wpływ i zyskiwał coraz szersze poparcie wśród proletariatu, gdyż poddawał krytyce ówczesny porządek społeczny i propagował hasła polepszenia doli robotników.

Kościół, stojąc na gruncie nauki św. Tomasza, uważał, że do „praktykowania cnoty” potrzebna jest „dostateczność dóbr materialnych”⁴. A problem polegał na tym, że robotnicy nie mieli materialnych środków wystarczających do godziwej egzystencji. Stąd hasła socjalistyczne były wśród nich tak popularne stanowiąc prostą alternatywę dla nauki Kościoła. Stało się jasne, że Kościół musi zająć stanowisko w kwestii społecznej, inaczej bowiem powinien liczyć się z odpływem wiernych. Papiestwo sprecyzowało swoje zdanie w sprawie własności bardzo późno. Jako pierwszy podjął się tego Leon XIII w encyklice *Rerum novarum* z 15 maja 1891 r. Doniosłość tego dokumentu polega na fakcie, iż Kościół po raz pierwszy wypowiedział się w kwestiach ekonomicznych, a nie jak do tej pory w sprawach politycznych czy dogmatycznych, jednak sam tekst nie przynosi rewolucyjnych zmian⁵. Następcy Leona XIII kontynuowali myśl *Rerum novarum*. Mimo iż problem słabnącej pozycji i autorytetu Kościoła trwał nieprzerwanie od połowy XIX w., to jednak propozycje konkretnych działań mających na celu odbudowanie wpływów, zwłaszcza wśród młodzieży datowane są dopiero na początek XX w. Sama zaś idea Akcji Katolickiej rozwinięta została dopiero w okresie międzywojennym.

Pius X w encyklice *Il fermo proposito* z 11 czerwca 1905 r. mówił o Akcji Katolickiej jako o tym, co „w swej najgłębszej istocie stanowi rozwiązanie kwestii społecznej i z tego względu wymaga jak najgorliwszej i najwytrwalszej pracy wszystkich zjednoczonych katolików”⁶. Zaś Benedykt XV dodawał: „sprawa społeczna czeka i dziś na rozwiązanie i jest rzeczą doniosłą, aby nie była rozwiązana bez Kościoła, by w następstwie nie została skierowana przeciw Kościołowi”⁷. Tak więc widać, że kwestia społeczna, pomimo prób czynionych w celu jej uregulowania, nadal pozostawała problemem, którego rozwiązania podjął się nowy papież. Ambrosio Damicino Achilles Ratti został wybrany papieżem 6 lutego 1922 r. i przybrał imię Piusa XI⁸.

Pius XI w licznych encyklikach mówił o kwestii społecznej zgłaszając zastrzeżenia wobec praktyki podziału dóbr i optując za stworzeniem robotnikom warunków do bogacenia się⁹. Jednak ukoronowaniem jego starań była właśnie Akcja Katolicka. Pius XI nazywany jest papieżem Akcji Katolickiej. Sama idea zapoczątkowana została już przez Piusa X, ale wymiar organizacyjny nadał jej właśnie Pius XI. Papież sprecyzował ideę Akcji Katolickiej w piśmie *Quae nobis* do kardynała Bertrama w 1928 r., choć już wcześniej w encyklice *Ubi arcano Dei* z 1922 roku sygnalizował ją: „nie mamy stosowniejszego środka w naszej epoce, by dojść do

³ Problem włączenia Rzymu do zjednoczonych Włoch spotkał się z brakiem akceptacji papieża, którzy ogłosili się więźniami Watykanu.

⁴ J. Piwowarczyk, *op. cit.*, s. 158.

⁵ H. Olszewski, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Warszawa-Poznań 1973, s. 438-439.

⁶ F. Machay, *op. cit.*, s. 15; S. Bross, *Akcja*, s. 162.

⁷ F. Machay, *op. cit.*, s. 24.

⁸ J. Mercie, *Dwadzieścia wieków historii Watykanu*, przekł. J. Pieńkos, Warszawa 1986, s. 256; Z. Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, cz. 2, Poznań 1986, s. 100.

⁹ Pius XI, *Encyklika Divisi illius magistra* z 31 grudnia 1929, M. Klepacz, Kielce 1947, s. 27-40; tenże, *Encyklika o odnowieniu ustroju społecznego i dostosowaniu go do prawa ewangelicznego na czterdziesty rok po wydaniu przez Leona XIII encykliki Rerum novarum*, J. Okoniewski, Warszawa brw, s. 51-78.

powrotu i wzmocnienia życia chrześcijańskiego niż popieranie Akcji Katolickiej¹⁰. Założkiem Akcji Katolickiej było powołanie przez Piusa XI Rady Centralnej w miejsce rozwiązanej 2 października 1923 r. Unii Ludowej zrzeszającej różne organizacje katolickie. W 1923 r. papież zatwierdził statut włoskiej Akcji Katolickiej i właśnie ta data uważana jest za początek Akcji. Papież dążył do zjednoczenia a tym samym wzmocnienia ruchu katolickiego pod hasłem *Pax Christi in regno Christi* zawartym w encyklice z 23 grudnia 1922 r. podkreślając, że odnowa ludzkości jest oparta na Kościele, który jest społecznością wszystkich wierzących¹¹. Korzystając z jubileuszu św. Franciszka z Asyżu Pius XI w encyklice *Rite expiatis* z 2 lutego 1926 r. uczynił go patronem Akcji Katolickiej obok Najświętszego Serca Pana Jezusa¹².

Pius XI określił istotę Akcji Katolickiej 30 lipca 1928 r.: „jest to uczestnictwo świeckich w apostołstwie hierarchicznym pod przewodnictwem hierarchii kościelnej, poza i ponad wszelkimi stronnictwami politycznymi, ku odbudowaniu katolickiego życia w rodzinie i społeczeństwie”¹³, dalej w innym miejscu w liście *Cum ex epistola* z 15 sierpnia 1928 r.: „Akcja Katolicka jest apostołstwem wiernych chrześcijan pod przewodnictwem biskupów i udzielenie swojej pomocy Kościołowi i uzupełnienie duszpasterskie jego zadań”¹⁴ oraz w liście *Poculiari quadam* z 24 czerwca 1928 r.: „Akcja Katolicka jest akcją wyłącznie religijną”¹⁵. Z zacytowanych wyżej fragmentach wypowiedzi Piusa XI mocno akcentowane są dwie kwestie. Po pierwsze Akcja Katolicka była oddolnym apostołatem czy inaczej angażowaniem świeckich w pracę Kościoła przy podporządkowaniu się hierarchii kościelnej, wypełniając tym samym ideę powszechnego kapłaństwa, którym wszyscy wierzący zostali obdarzeni na chrzcie świętym. Celem tej pracy jest pogłębienie życia religijnego tak, aby dostarczać skutecznych odpowiedzi na nurtujące niewygodne pytania, zaś wzmocnienie zaangażowania w sprawę Kościoła ma odciągnąć od organizacji, które głoszą, że religia to opium mas. Drugą sprawą mocno podkreślaną przez Piusa XI była apolityczność Akcji i podkreślanie jej wyłącznie religijnego charakteru.

Katolicy skupieni w Akcji Katolickiej prowadzili bardzo różnorodną działalność, która często miała właśnie polityczny i ekonomiczny wymiar. Tworzono katolickie związki zawodowe, prowadzono działalność wydawniczą, organizowano zbiórki charytatywne¹⁶. Ważnym rodzajem działalności była praca na polu oświaty i wychowania. Pius XI w encyklice *Divisi illius magistri* z 31 grudnia 1929 r. wskazywał na szczególną rolę Kościoła w wychowaniu młodzieży, uważając, że państwo nie może rościć sobie wyłączności na wychowanie młodego pokolenia, co było czytelną aluzją do postępującej faszyzacji życia społecznego we Włoszech pod rządami Benito Mussoliniego¹⁷. Tworzenie świeckich kadr katechetów i wychowawców, zastępowanie kapłanów świeckimi wszędzie tam, gdzie było to możliwe, stało się naczelną zasadą Akcji Katolickiej.

¹⁰ M. Pachucki, *Papież Pius XI. Żywot i rządy*, Poznań 1929, s. 87.

¹¹ Z. Zieliński, *op. cit.*, s. 92-100.

¹² W. Jasiński, *Nowoczesne zło i środki zaradcze. Istota i zadania Akcji Katolickiej*, [w:] *Akcja Katolicka*, s. 18

¹³ J. Piwowarczyk, *op. cit.*, s. 153.

¹⁴ M. Pachucki, *op. cit.*, s. 87; S. Bross, *Akcja*, s. 16.

¹⁵ S. Bross, *Akcja...*, s. 16.

¹⁶ W. Jasiński, *op. cit.*, s. 23; J. Gowarzewski, *Akcja charytatywna w Akcji Katolickiej*, [w:] *Akcja...*, s. 197.

¹⁷ Pius XI, *Encyklika Divini...*, s. 27; K. Jędrzejewski, *Pius XI. Wódz i sternik świata*, Poznań 1938, s. 57.

Wynikało to z ogólnej laicyzacji społeczeństwa i w konsekwencji prowadziło do niedoboru osób konsekrowanych.

Akcja Katolicka nie miała jednolitej formy organizacyjnej. Utrwały się dwa modele organizacyjne: tzw. włoski i francuski. Model francuski zakładał podział na grupy zawodowe - wieś, robotnicy, młodzież szkolna, młodzież uniwersytecka. Bardziej przejrzystą strukturę, ale też i bardziej tradycyjną miał model włoski, przyjęty także między innymi w Hiszpanii, Polsce, Ameryce Łacińskiej. Opierał się on na tak zwanych czterech kolumnach – związku kobiet, związku mężczyzn, związku młodzieży żeńskiej i związku młodzieży męskiej¹⁸, czyli uwzględniono różnicowania społeczne, kulturowe, zawodowe. Akcja Katolicka była zorganizowana na szczeblu parafii i poddana hierarchii kościelnej. Struktura Akcji Katolickiej składała się z samej organizacji, jak też ośrodków dyspozycyjnych czyli hierarchii kościelnej oraz ośrodków współpracujących, na przykład zakonów.

Akcja Katolicka była jedną z prób podjętych w celu rozwiązania kwestii społecznych. Kościół sprzeciwiając się marksistowskiej teorii walki klas, stał na stanowisku solidaryzmu społecznego – wspólna praca dla wspólnego dobra, który miał być praktykowany w ramach Akcji Katolickiej. Idea propagowana przez Piusa XI stała się bardzo popularna nie tylko w krajach katolickich, ale także w tych z dużymi tradycjami kościołów protestanckich.

W Polsce początki Akcji Katolickiej datowane są na rok 1928, kiedy z inicjatywy kardynała Augusta Hlonda powstała komisja Episkopatu ds. Akcji Katolickiej, w której oprócz wspomnianego kardynała Hlonda zasiadli także kardynał Aleksander Kakowski oraz metropolici Adam Sapieha i Andrzej Szeptycki. Formalne utworzenie Akcji Katolickiej miało miejsce podczas Konferencji Episkopatu Polski obradującej w dniach 28-30 kwietnia 1930 r. w Poznaniu. Zatwierdzenie statutu przez papieża Piusa XI nastąpiło 27 listopada 1930 r. Centrala Akcji Katolickiej została ustanowiona w Poznaniu a za patrona przyjęto św. Wojciecha. Polska przyjęła włoski model organizacyjny z podziałem na sekcje męskie, żeńskie, młodzieży męskiej i młodzieży żeńskiej, czyli na wspomniane już wyżej tzw. cztery kolumny. Najmniejszą komórką organizacyjną Akcji Katolickiej jest parafia, w której działa tzw. zarząd składający się z prezesa, jego zastępcy oraz sekretarza. Wszystkie te funkcje sprawują świeccy, a nad ich pracą czuwa proboszcz jako tak zwany asystent kościelny. Organem prasowym polskiej Akcji Katolickiej był „Ruch Katolicki”¹⁹. Działalność Akcji Katolickiej w okresie międzywojennym spotkała się z dużą aprobatą prawniczych i centrowych kół politycznych w Polsce, co zresztą związane było z ogólnym ożywieniem religijnym, w którym upatrywano zapory przed bolszewizmem.

Tymczasem na temat działalności Akcji Katolickiej w Gdyni nie powstało żadne opracowanie naukowe. Badacze skupiają swoją uwagę przede wszystkim na samym procesie

¹⁸ www.ak.diecezja.gda.pl, dostęp z 21.01.2011; S. Adamski, *op. cit.*, s. 34; A. Roszkowski, *Akcja Katolicka we Włoszech, Belgii, Holandii, Francji i Polsce*, [w:] *Akcja...*, s. 33.

¹⁹ www.ak.diecezja.gd.pl, dostęp z 21.01.2011.

tworzenia gdyńskich parafii²⁰. Nie zachowały się także materiały, na podstawie których można by określić precyzyjnie powstanie Akcji Katolickiej na terenie gdyńskich parafii. Prawdopodobnie idea Akcji Katolickiej w Gdyni mogła być wcześniejsza niż jej oficjalne powstanie w Polsce w 1930 r. Gdynia była często odwiedzana przez mieszkańców Wolnego Miasta Gdańsk korzystających z unii celnej. W Wolnym Mieście Gdańsk, podobnie jak w Polsce, bardzo popularną organizacją skupiającą katolicki laikat była Liga Katolicka zajmująca się przede wszystkim działalnością wydawniczą i oświatowo-wychowawczą.. W Gdańsku Liga Katolicka miała wyraźnie narodowy polski charakter w odróżnieniu od niemieckich organizacji – Das Deutsche Katholische Komitee oraz Organization der Katholiken deutscher Nationalität der Freien Stadt Danzig. Początki Akcji Katolickiej w Wolnym Mieście Gdańsku wiążą się z przekształceniem Ligi Katolickiej w 1925 r. z inicjatywy proboszcza parafii Gdańsk-Wrzeszcz Bronisława Komorowskiego. Dotarcie do Wolnego Miasta Gdańsk nowości w zakresie tworzenia nowej inicjatywy Piusa XI wiązać można z faktem, iż od tego samego 1925 r. kościół gdański korzystał z przywileju egzempcji i był podporządkowany bezpośrednio Stolicy Apostolskiej²¹. Z drugiej zaś strony proboszczowie katolickich parafii w Wolnym Mieście Gdańsku, a zwłaszcza ksiądz Komorowski, utrzymywali stały kontakt z polską hierarchią kościelną uczestnicząc w synodach polskiego duchowieństwa. W związku z tym niewykluczone jest, że na terenach gdyńskich parafii idea zaktywizowania świeckich w ramach tworzącej się Akcji Katolickiej była znana jeszcze przed 1930 r. Sama jednak działalność musiała być bardzo ograniczona skoro nie pozostały po niej żadne świadectwa. Przyczyn tego stanu rzeczy można szukać w dwóch problemach. Gdynia była w okresie międzywojennym miastem robotniczym, Mekką tych, którzy poszukiwali pracy. Fakt, iż ludność była napływowa i jej skład narodowościowy bardzo zróżnicowany, niewątpliwie wpływały ujemnie na tworzenie różnych inicjatyw. Najliczniejszą grupę stanowili robotnicy (według danych z 1936 r. 64%, natomiast tak zwani umysłowi zaledwie 5%)²². Prawdopodobnie, że robotnicy mają lewicowe poglądy polityczne, w przypadku Gdyni, potwierdza się dopiero w latach trzydziestych. Wcześniej, w latach 20., na terenie Gdyni najpopularniejsze były ugrupowania nacjonalistyczno-prawicowe: Związek Ludowo-Narodowy i Narodowa Partia Robotnicza. Takiego stanu rzeczy dopatrywać się można w pozostałościach po walce z germanizacją. Od 1928 r. dwa główne ugrupowania to BBWR i Endecja. Ta ostatnia w wyborach na terenie Gdyni otrzymała 28% głosów. Wielki kryzys ekonomiczny przysporzył popularności radykalnym partiom, zwłaszcza KPP, której dzia-

²⁰ S. Kujot, *Kto założył parafie w dzisiejszej diecezji chełmińskiej*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. 10, 1902; P. Czachorowski, *Uposażenie i organizacja klasztoru norbertanek w Żukowie od XIII do połowy XV wieku*, Toruń 1963; L. Przybylska, *Zróżnicowanie przestrzeni sakralnej Gdyni, Gdynia – Pelplin 2008*; T. Rembalski, *Zanim powstało miasto. Zarys dziejów Gdyni i jej dzielnic od XIII do XX wieku*, Gdynia 2005; J. Maciejewski, *Działalność kościelna biskupa Wolmira*, „Nasza Przeszłość” 1992, nr 78; *Dzieje Żukowa*, pod red. B. Śliwińskiego, Żukowo 2003; J. Więckowiak, *Kościół katolicki w Gdyni*, Gdynia-Pelplin 2000; K. Małkowski, *Bedeker gdyński*, Gdańsk 2001.

²¹ www.ak.org.pl, dostęp z 21.01.2011.

²² *Dzieje Gdyni*, pod red. R. Wapińskiego, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980, s. 95.

łącze docierali do Gdyni z Wolnego Miasta Gdańsk. Wobec powyższego Endecja znacznie ożywiła swoją działalność, tworząc między innymi liczące około 200 członków Towarzystwo Robotników Katolickich w Gdyni oraz Towarzystwo Gimnastyczne Sokół dla młodzieży²³. Tereny Gdyni są więc przykładem swoistej rywalizacji o „rząd dusz” robotników między lewicowymi a prawicowo-katolickimi ugrupowaniami, w której Akcja Katolicka stanowić powinna ważny oręż. Jednak nadmienić także należy, iż życie polityczne w Gdyni nie stało na wysokim poziomie, o czym może świadczyć niska frekwencja wyborcza (wybory samorządowe z 1929 r. – 24%)²⁴. Taki stan rzeczy był wypadkową przede wszystkim faktu, iż mamy w Gdyni do czynienia z ludnością napływową, która nie wytworzyła jeszcze silnych więzi lokalnych i jest zaangażowana przede wszystkim sprawami bytowymi. Są to w dużej mierze robotnicy nisko wykwalifikowani, podejmujący także prace dorywcze i co za tym idzie, brakowało im czasu na aktywność pozazawodową, zarówno polityczną jak i prawdopodobnie także religijną.

Inny problem wynikał z małej aktywności życia parafialnego, bowiem w Gdyni, biorąc pod uwagę dzisiejsze granice administracyjne, na początku XX wieku istniały tylko dwie parafie. Najstarszą gdyńską parafią jest parafia na Oksywiu wzmiankowana w dokumentach w 1209 r.²⁵. O jej granicach dowiadujemy się z dyplomu biskupa włocławskiego Wolimira z 1253 r. Parafia oksywska obejmowała swoim zasięgiem Oksywie, Obłuże, Pogórze, Dębogórze, Kosakowo, Pierwoszyno, Mosty, Gdynię, Witomino, Redłowo oraz zaginione dzisiaj wsie na Kępie Oksywskiej²⁶. Drugą parafią była parafia pod wezwaniem św. Mikołaja w Chyloni. Kościół św. Mikołaja powstał w XIV w. prawdopodobnie krótko po lokacji wsi Chylonia, co nastąpiło w 1351 r. Po raz pierwszy kościół w Chyloni wzmiankowany był w dokumencie biskupa włocławskiego Stanisława oznaczającym granice parafii oksywskiej 30 maja 1362 r.²⁷. Kościół w Chyloni do 1915 r. funkcjonował jako filia parafii oksywskiej, chociaż już od XIX wieku rezydował tu na stałe wikariusz. Kolejną świątynią od 1910 r. była kaplica w posiadaniu siostr szarytek, czyli Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo, zlokalizowana na dzisiejszym placu Kaszubskim²⁸. Do najstarszych kościołów należy niewątpliwie jeszcze dołączyć świątynię w Kacku, czyli inaczej „Wielkich Kaczkach”, wzmiankowaną w doku-

²³ Ibidem, s. 106-129.

²⁴ Ibidem, s. 119.

²⁵ T. Rembalski, *Dzieje osadnictwa na terenie współczesnych gmin Gdynia i Kosakowo od XIII do XV wieku*, Gdynia 2006; *Dokumenty Gdyni i Grabówka 1253-1772*, wyd. T. Rembalski, Gdynia 2003, nr 1: *Oxiviam In qua praedicta situata est ecclesia, Gdinam, Scredauo [dzisiejsze Chwarzno], Vicomino, Obluze, Pogoze, Nemicouo [zaginione], Dambegoze, Cedrino [zaginione], Nasucino [zaginione], Cosacouo, Mosci, [...] [osady zaginione], Gradelouo [Grabówek], Dzieje Gdyni...*, s. 12-15; K. Małkowski, *op. cit.*, s. 211; L. Przybylska, *op. cit.*, s. 21; J. Więckowiak, *op. cit.*, s. 15-57.

²⁶ *Dokumenty Gdyni...*, nr 1.

²⁷ *Dokumenty Gdyni...*, nr 2: *ad villam Hylaw ubi est ecclesia dewon fundata per dominum Stanislaum quondam archidiaconum Pomeraniae volumus sicuti eandem ecclesiam In Hylaw fundatam et filia Essen enisdem Oxviensem ecclesiae sic que eam volumus perpetuo permanere*; K. Małkowski, *op. cit.*, s. 63-66; L. Przybylska, *op. cit.*, s. 27.

²⁸ L. Przybylska, *op. cit.*, s. 57.

mentach z XVII w. oraz w Kolibkach, której powstanie datowane jest na XVIII w.²⁹. W 1922 r. rozpoczęto budowę kościoła pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny, której poświęcenie nastąpiło 3 maja 1924 r. Dopiero 1 stycznia 1931 r. został wydany dekret biskupa chełmińskiego Stanisława Okoniewskiego w sprawie utworzenia parafii w „obrębie miasta i portu Gdynia”. W 1931 r. powstała parafia na Grabówku (św. Rodziny) oraz parafia przy ulicy Portowej, która jednak nie doczekała się aż do wybuchu wojny kościoła - nabożeństwa odprawiane były w wynajmowanych na ten cel pomieszczeniach, w 1935 r. powstała parafia w Cisowej pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego, w 1937 r. parafia przy ulicy Tatrzańskiej powierzona Jezuitom, także w 1937 r. rozpoczęto budowę kościoła na Obłuzu³⁰. Według ustaleń L. Przybylskiej na 1939 r. w skład dekanatu gdyńskiego wchodziły następujące parafie: św. Michała Archanioła na Oksywiu (1253), św. Mikołaja w Chyloni (1911)³¹, Najświętszej Marii Panny w Gdyni Śródmieściu (1926), św. Józefa w Orłowie (1927), Św. Rodziny na Grabówku (1931), Najświętszego Serca Pana Jezusa w Gdyni Śródmieściu (1931), Przemienienia Pańskiego w Cisowej (1933), Św. Krzyża na Witominie (1933), Chrystusa Króla w Kacku (1933) oraz św. Andrzeja Boboli na Obłuzu (1938)³². Z powyższego zestawienia wynika, że rozwój sieci parafialnej nastąpił równomiernie do rozwoju urbanizacyjnego miasta, czyli nasilił się w latach 30., czego wyrazem stało się także pojawienie się w Gdyni zgromadzeń zakonnych męskich: franciszkanów i jezuitów w 1936 r. oraz żeńskich: Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny (1928), urszulanek (1931), elżbietanek (1932) i działających od 1910 r. sióstr miłosierdzia³³.

Idea Akcji Katolickiej w Gdyni, choć była znana, nie odgrywała jednak kluczowej roli w łagodzeniu różnic majątkowych i nie przyczyniła się do rozwiązania kwestii społecznej. Zróżnicowana etnicznie ludność napływowa skupiona była przede wszystkim na poszukiwaniu dobrze płatnej pracy, zwyczajnie nie miała czasu na angażowanie się w działalność o charakterze wolontariatu. Wydawnictwo, jedno z podstawowych filarów aktywności Akcji Katolickiej w Gdyni, rozwijało się raczej słabo. Przyczyn tego stanu rzeczy należy szukać między innymi w problemie wysokiego stopnia analfabetyzmu wśród ludności, która przybyła do Gdyni w poszukiwaniu pracy, zwłaszcza z byłego zaboru rosyjskiego, gdzie nie było powszechnego

²⁹ T. Rembalski, *Zanim powstało miasto...*, s. 49; J. Więckowiak, *op. cit.*, s. 59-63; K. Małkowski, *op. cit.*, s. 213-215.

³⁰ J. Marcinek, *Budowa pierwszego gdyńskiego kościoła*, „Rocznik Gdyński” 1983, nr 4, s. 65-71; J. Więckowiak, *Kościół i parafia św. Rodziny na Grabówku*, „Rocznik Gdyński” 1991, nr 10, s. 196-204; J. Więckowiak, *Kościół katolicki w Gdyni*, *op. cit.*, s. 222-272; W. Kwiatkowska, *Tworzenie elit w II RP na przykładzie Gdyni*, www.abcnet.com.pl, dostęp z 21.01.2011.

³¹ Wśród badaczy nie ma jednomyślności odnośnie czasu powstawania wielu gdyńskich kościołów jak i erygowania parafii. Dotyczy to nie tylko różnic w przypadku parafii św. Mikołaja (daty 1911 lub 1915), jak także kościoła w Kolibkach wyłączonego z chwasczyńskiej parafii (daty 1927 lub 1936). Autor artykułu jedynie sygnalizuje rozbieżności, które jednak nie mają kluczowego znaczenia dla tematu powyższego artykułu.

³² L. Przybylska, *op. cit.*, s. 27.

³³ Ibidem, s. 57; J. Więckowiak, *Kościół katolicki w Gdyni*, s. 234, 240, 348.

przymusu szkolnego. M. Widernik podkreślał, że wyniki uzyskiwane w gdyńskich szkołach były słabe. Przyczyn takiego stanu rzeczy dopatrywał się właśnie w rekrutacji z rodzin robotniczych³⁴. W związku z tym przed Akcją Katolicką otwierały się duże możliwości w ramach działalności oświatowej, niestety niewykorzystane. Akcja Katolicka nie posiadała w Gdyni szkół ani nawet nie prowadziła w nich agitacji, zresztą liczba istniejących w Gdyni szkół na szczeblu gimnazjalnym i wyższym też nie była duża. Do najstarszych szkół należy zaliczyć placówki: na Oksywiu z 1817 r., w Chyloni z 1819 r. oraz tak zwaną szkołę ludową przy późniejszej ulicy Starowiejskiej z 1836 r.³⁵ Większość szkół powstała w latach 1928-1939, dotyczy to zarówno szkół powszechnych jak także średnich. Na rok szkolny 1938/1939 działało w Gdyni: 16 szkół powszechnych publicznych³⁶, szkoła powszechna i gimnazjum Teofila Zegarskiego³⁷, 2 gimnazja prowadzone przez urszulanki³⁸, gimnazjum jezuitów, prywatne gimnazjum męskie przy ulicy Morskiej 79³⁹, szkoły zawodowe⁴⁰, szkoła muzyczna, Pomorska Szkoła Sztuk Pięknych oraz od 1930 r. przeniesiona z Tczewa Szkoła Morska⁴¹.

Obecnie w Gdyni Akcja Katolicka posiada swoje oddziały przy 11 gdyńskich parafiach⁴². Impulsem do wznowienia działalności Akcji Katolickiej była zgoda prymasa Polski kardynała Józefa Glempa, zaś w samej diecezji gdańskiej propagatorem Akcji był arcybiskup Tadeusz Gocłowski. 1 października 1995 r. arcybiskup Tadeusz Gocłowski powołał ks. Stanisława Bogdanowicza na diecezjalnego opiekuna Akcji Katolickiej. 2 maja 1996 r. na Zebraniu Plenarnym Konferencji Episkopatu Polski został zatwierdzony statut Akcji Katolickiej, zaś od 19 sierpnia 1996 r. Akcja Katolicka otrzymała osobowość prawną⁴³.

³⁴ *Dzieje Gdyni...*, s. 148.

³⁵ *Ibidem*, s. 148-164.

³⁶ *Ibidem*, s. 149.

³⁷ *Ibidem*, s. 151.

³⁸ *Ibidem*, s. 152; J. Roszczyński, *Liceum Ogólnokształcące Sióstr Urszulanek w Gdyni*, „Rocznik Gdyński” 2009, nr 21, s. 150-158.

³⁹ *Dzieje Gdyni...*, s. 152.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 153-154.

⁴¹ *Ibidem*, s. 155-158; A. Klemp, *Nauka w Gdyni w okresie międzywojennym*, „Rocznik Gdyński” 2003, nr 15, s. 117-122; K. Małkowski, *op. cit.*, s. 304-306; B. Mikołajczyk, D. Płaza-Opacka, *Miasto z morza – Gdynia w II RP*, Gdynia 1993.

⁴² www.ak.diecezja.gda.pl, dostęp z dnia 21.01.2011: Parafia na Witominie przy kościele pod wezwaniem św. M. Kolbe, parafia na Wzgórzu św. Maksymiliana przy kościele pod wezwaniem św. Antoniego, parafia w Gdyni Śródmieściu przy kościele pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny, parafia w Orłowie przy kościele Matki Bożej Bolesnej, parafia przy kościele Matki Boskiej Nieustającej Pomocy przy ulicy Portowej, Parafia na Pogórzu przy kościele pod wezwaniem Michała Archanioła, parafia w Chyloni przy kościele pod wezwaniem św. Mikołaja, parafia na Witominie przy kościele pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża, parafia na Karwinach przy kościele pod wezwaniem Niepokalanego Serca Marii, parafia przy Działkach Leśnych przy kościele pod wezwaniem Św. Stanisława Kostki, parafia na Grabówku przy kościele pod wezwaniem św. Rodziny.

⁴³ Dziennik Ustaw nr 107 z 6.09.1996; osobowość prawną Akcji Katolickiej diecezji gdańskiej – Dziennik Ustaw nr 60 z 14.06.1997.

Akcja Katolicka w diecezji gdańskiej wróciła w swoich założeniach do idei, jaka przyświecała Piusowi XI. Celem jest aktywizacja świeckich, włączenie ich do rozmaitych inicjatyw mających na celu promowanie katolickiego modelu życia i podnoszenia poziomu wiedzy religijnej poprzez zarówno samokształcenie jak też działalności charytatywną czy opiekuńczo wychowawczą. Akcja Katolicka nie rozwiązała kwestii społecznych w okresie międzywojennym ani nie rozwiąże ich obecnie. Dysproporcje majątkowe są nieodłącznym elementem gospodarki wolnorynkowej. Polem do działalności dla ruchów typu Akcja Katolicka jest przede wszystkim wzmocnienie pozycji chadecji. Wielką zagadką polskiej sceny politycznej jest fakt, iż po transformacji ustrojowej nie powstała w Polsce silna centrowa partia chadecka, bazująca na wykształconym średniozamożnym elektoracie miast, któremu bliska jest katolicka myśl społeczna, idea pracy charytatywnej, solidaryzmu społecznego, czyli tego wszystkiego, co w swoich działaniach propaguje Akcja Katolicka. Wielkim problemem polskich katolików jest zawłaszczenie nauki Kościoła przez skrajną prawicę kreującą się na jedynego dysponenta woli i tradycji narodu.